

Spis treści

Wykaz skrótów	XIII
Wstęp	XVIII
Nota edytorska	XXXVII

Dokumenty

CZEŚĆ 1

Dok. 1. 02.1941, Warszawa. Szef okręgu warszawskiego, gubernator, dr Fischer, Obwieszczenie z 27.02.1941 r.	2
Dok. 2. Po 17.03.1941, Warszawa. [Generalne Gubernatorstwo. Urząd Szefa Dystryktu Warszawskiego. Wydział Przesiedleń.] Transferstelle, Zarządzenie z 17.03.1941 r. dotyczące pracy przymusowej dla ludności żydowskiej (fragment)	3
Dok. 3. a) Po 05.1941, Warszawa-getto. Zarządzenie władz niemieckich dotyczące powoływania do obowiązkowej pracy (obozów pracy) Żydów z getta warszawskiego (fragment)	5
b) Po 31.12.1941, Warszawa-getto. N.N., Raport (Memoriał) dotyczący obozów pracy dla Żydów na terenie GG (fragment)	6
Dok. 4. Po 12.1941, Warszawa-getto. N.N., Opracowanie dotyczące obozów pracy (fragmenty). Tabele: m.in. „Transporty robotników do obozów pracy w 1941 r.” (data transportu, obóz, liczba robotników w obozach)	17
Dok. 5. b.d., Warszawa-getto. A.L. [Limonad (?)], Relacja pt. „Jak zostałem schwytany na obóz pracy i ocalałem? Not[atka?] pewnego profesora muzyki A.L.”	18
Dok. 6. Po 2.05.1941, Warszawa-getto. [M. Landau], Relacja pt. "דער עטאפן־פונקט פֿון די "לאַגעריסטן" [„Punkt etapowy dla obozowiczów”] (2.05.1941 r.)	20
Dok. 7. a) b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "די דאָקטוירים־קאָמיסיעס פֿון די צוואַנגס־לאַגערן" [„Komisje lekarskie dla obozów przymusowych”];	23
b) b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. [עיסע] "די פּראַקטיק פֿון די דאָקטוירים־קאָמיסיעס פֿון די צוואַנגס־לאַגערן" [„Działalność lekarskiej komisji dla obozów pracy”]	24
Dok. 8. b.d., Warszawa. [Leon] Berenson, Opracowanie pt. „Organizacja [Komitetu Obywatelskiego”]	25

VI Spis treści

- Dok. 9. b.d., Warszawa-getto. [RŻ w Warszawie], Formularz podania dla rodzin osób powracających z obozów pracy 27

CZEŚĆ II – Dokumenty dotyczące poszczególnych obozów

GENERALNE GUBERNATORSTWO

Dystrykt krakowski

Dębica

- Dok. 10. Po 28.10.1940, b.m. SS. Plan Budowy Polska Wschodnia. Sztab Budowy (Dębica), Pismo okólne z 28.10.1940 r. do podległych firm 30
- Dok. 11. Po 7.11.1941, Warszawa-getto, „Zgłoszenie wystąpienia z pracy” z 4.11.1941 r. przez firmę Continentale Wasserwerks-Gesellschaft, [GmbH], Berlin Charlottenburg 2, Bau-Dębica, robotnika Jeszai Syrkusa (ur. 2.03.1924) z Warszawy (ul. Krochmalna 31 m. 39) dla ZUS (Zakładu Ubezpieczeń Społecznych) 31

Frysztak

- Dok. 12. Po 06.1941, Warszawa-getto, [Stefan Cukierman], Relacja pt. „Wrażenia z obozu pracy” we Frysztaku 33

Jasło

- Dok. 13. 8.08.1941, Jasło. Odcinek przekazu pocztowego na sumę 41 zł 78 gr wysłanych przez Bauunternehmung Emil Ludwig w Jaśle 35

Ksany

- Dok. 14. Po 04.1941, Warszawa-getto. N.N. (kielczanin), Relacja pt. "אָבוז קסאַניע" [„Obóz Ksany”] (1941) (fragment) 36

Lipie

- Dok. 15. Po 16.09.1940, Warszawa-getto. [Inż. A. Reinberg], Sprawozdanie z wizytacji obozu pracy w Lipiu w dn. 10–16.09.1940 (Kraków, 16.09.1940 r.) 47
- Dok. 16. Po 1940, Warszawa-getto. [Inż. A. Reinberg], Relacja pt. "דער אַרבעטס־לאַגער אין ליפּיע נײַ־סאַץ" [„Obóz pracy w Lipiu (Nowy Sącz)”] 51

Pustków

- Dok. 17. Po 1.10.1940, Warszawa-getto. [Inż. A. Reinberg], Relacja pt. "אַרבעטס־לאַגער אין פּוסטקוו" [„Obóz pracy w Pustkowie”] 52
- Dok. 18. Po 07.1941, Warszawa-getto., Sprawozdanie z wizytacji w obozie pracy w Pustkowie (k. Dębicy) 54

Sowliny

- Dok. 19. Po 03.1940, Warszawa-getto. N.N., [Pola Mordkowicz (Mordkiewicz)], Pamiętnik, (03.1940–02.1941 r.) 64
- Dok. 20. Po 06.1940, b.m. [Pola Mordkowicz], „Pokłosie obozowe – Sowliny pod Limanową–Nowy Sącz–Bochnia–Kraków – 15 III Rok 1940 10 VI”. Piosenki i wierszyki satyryczne 115

Strzyżów

- Dok. 21. Po 05.1941, Warszawa-getto. Jakub Hoffnung (ur. 1895), Relacja z pobytu w obozie pracy w Strzyżowie (brak zakończenia) 124

Swoszowice

- Dok. 22. Po 11.11.1941, b.m. Władze niemieckie w GG, listy (z 4.12.1940, 3.05, 11.07, 11.11.1941 r. i b.d.) do dr. Mieczysława Findera (Swoszowice), prezesa RŻ (fragmenty) 126

Wojaszówka

- Dok. 23. Po 05.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja dotycząca pobytu w obozie pracy Wojaszówka k. Krosna (05.1941 r.) 129

Dystrykt lubelski**Lublin**

- Dok. 24. Po 01.1942, Warszawa-getto. N.N., Relacja z דער .III באַנד "סעריע: אַרבעטס־לאַגערן. באַנד III. דער "סעריע: אַרבעטס־לאַגער פֿאַר פֿרויען אין לובלין" [„Seria: obozy – pracy. Tom III. Obóz pracy dla kobiet w Lublinie”] 133

Lubelszczyzna (różne obozy)

- Dok. 25. Po 06.1940, Warszawa-getto. N.N., Memoriał (sprawozdanie) dotyczący obozów pracy na terenie dystryktu lubelskiego (06.1940) (brak początku [?]) 151
- Dok. 26. Po 1940, Warszawa-getto. [Inż. A. Reinberg], Memoriał pt. „Uwagi [w sprawie obozów pracy] przymusowej w Lubelszczyźnie i możliwości [poprawienia] warunków w tych obozach” 155
- Dok. 27. Początek 1941, Warszawa-getto. Memoriał [Rady Żydowskiej] dotyczący obozów pracy zorganizowanych na Lubelszczyźnie dla ludności żydowskiej jesienią 1940 r. 159

Bełżec (kompleks obozów)

- Dok. 28. b.d., Warszawa-getto. [Goldman], Relacja pt. "רעפֿלעקסן פֿון אַ ריזע איבער בעלזשעצער. „Refleksje z podróży po bełżeckim kompleksie obozowym” ... 235
- Dok. 29. 29.10.1940, Bełżec. N.N. (Marysia) (Bełżec), List z 29.10.1940 r. do GŻ [Rady Żydowskiej] w Warszawie. Informacja o nędzy, licznych ofiarach i orgiach w obozie pracy 240
- Dok. 30. Po 12.1940, Warszawa-getto. [Dr Akiba Uryson], Relacja pt. "די צוריקגעקומענע פֿון די אַרבעטס־לאַגערן" [„Powracający z obozu pracy”] 241
- Dok. 31. 03.1942 i po 03.1942, Warszawa-getto. [Perec Opoczyński], Opracowanie pt. "בעלזשיץ. צוואַנג אַרבעט־לאַגער אונטער דאָלפֿס ממשלה" [„Bełżec. Obóz pracy przymusowej pod panowaniem Dolpa”] (03.1942 r.) 242
- Dok. 32. Po 20.08.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "מיין איבערלעבונג פֿון אַבוו פֿראַצע. „Moje przeżycia z obozu pracy w Płazowie”] (20.08.1941 r.) 249
- Dok. 33. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja „Moje przeżycia w przymusowym obozie pracy dla Żydów w Płazowie koło Bełżca” (fragment) 251

VIII Spis treści

Biała Podlaska (i okoliczne obozy)

- Dok. 34. Po 02.1941, Warszawa-getto. [Lejb Frydman (?)], Relacja o Żydach, jeńcach wojennych przesiedlonych z Lublina do Białej Podlaskiej 253
- Dok. 35. Po 23.08.[1940], Warszawa-getto. N.N., Relacja z pobytu w obozie pracy w Małaszewiczach k. Terespoła i Ortelu Książęcym k. Białej Podlaskiej..... 255

Chelm–Włodawa (różne obozy)

- Dok. 36. 1941, Warszawa-getto [?]
- a) N.N., Wyciąg ze „Sprawozdania z podróży inspekcyjnej [...]” po obozach pracy w Sawinie, Krychowie, Sajczycach i Ossowie k. Włodawy (lipiec 1941 r.) (fragment) 257
- b) N.N., „Sprawozdanie z drugiej podróży [po obozach] chełmskich. Wyjazd [...] powrót 28.08[?].1941 r.” (Sawin, Sajczyce, Krychów) 266
- Dok. 37. Po 7.12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "דער לאַגער אין שעדלישטשע" [„Obóz w Siedliszczach”] 268
- Dok. 38. Po 13.08.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "פּאָוו. כּעלמסקי" [„Sajczyce – pow. chełmski”] 270
- Dok. 39. b.d., Warszawa-getto [?]. Edmund P[et]ry, kierownik obozu w Sajczycach, Pismo do RŻ w Warszawie [?] 273
- Dok. 40. Po 8.09.1941, Warszawa-getto. N.N., Dwa meldunki (z 7 i 8.09.1941 r.) dotyczące egzekucji w obozie w Ossowie k. Włodawy 274
- Dok. 41. Po 21.09.1941, b.m. N.N., Relacja dotycząca egzekucji w obozie w Ossowie k. Włodawy (21.09.1941 r.) (fragment) 275
- Dok. 42. Po 19.10.1941, Warszawa-getto. Fajwel Kaufman, Relacja pt. "דער אַרבעט־לאַגער "אָסאָוו" (אָסאָוו)" [„Obóz pracy w osiedlu Osów (Osowa)"] (19.10.1941 r.) 279

Dęblin

- Dok. 43. 20.06.1941, Dęblin – obóz pracy, Salek Goldsobel (Dęblin (Arbeitslager – Flugplatz), u J. Grudki), List z 20.06.1941 r. do Ch. Goldsobla (Warszawa, ul. Nowolipie 31 m. 10a) 283

Józefów nad Wisłą

- Dok. 44. b.d., Warszawa-getto. N.N., Piosenki satyryczne śpiewane w obozach pracy 284

Końskowola i Milejów

- Dok. 45. Pocz. 1941, Warszawa-getto. „Obozy zimowe”. Memoriał [RŻ?] dotyczący obozów w Końskowoli i Milejowie zorganizowanych dla ludności żydowskiej listopad 1940 – styczeń 1941 r. 286
- Dok. 46. Po 12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "דער קאָנסקאָוואָלער לאַגער" [„Obóz w Końskowoli”] 299

Oszczów

- Dok. 47. Po 12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "דער אַרבעט־לאַגער אין אָסשוו. דער מאַרש אין לאַגער" [„Obóz pracy w Oszczowie. Marsz do obozu”] 301

Trawniki

Dok. 48. Po 06.1942, b.m. N.N., Notatka dotycząca obozu w Trawnikach 304

Tyszowce

Dok. 49. Po 12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. „Obóz pracy w Tyszowcach w 1940 r.” 305

Zamość–Białobrzegi

Dok. 50. Po 7.12.1940, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. „Z obozu pracy w Zamościu w 1940 r.” 318

Dok. 51. Po 28.10.1940, Warszawa-getto. N.N., List z obozu pracy w Zamościu do N.N. w Warszawie („Dosłowny odpis urywka listu obozowicza do znajomej w Warszawie 28.10.1940 r.”) 333

Dok. 52. Po 29.01.1941, Warszawa-getto. [Józef Fersztenberg], Relacja pt. "זאמאָשטש" "ביאלאָבֿרזשעג" – [„Zamość–Białobrzegi”] (29.01.1941 r.) 345

Dystrykt radomski**Nowa Słupia**

Dok. 53. 18.10.1941, po 18.10.1941, Nowa Słupia, Warszawa-getto. N.N. (Dawid) (Nowa Słupia), List z 18.10.1941 r. do matki 347

Rudniki

Dok. 54. Po 01.1942, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "רודניקי. יידן אויף צוואנג-אַרבעט אין דער "וואַפֿנארוד" פֿאַבריק [„Rudniki. Żydzi na pracach przymusowych w fabryce «Wapnorud»”] (01.1942 r.) 350

Dystrykt warszawski**Obozy wokół Warszawy**

Dok. 55. Po 05.1941, Warszawa-getto. Zbiór relacji i dokumentów dotyczących obozów pracy leżących wokół Warszawy (1941 r.) 354

Dok. 56. Po 05.1941, Warszawa-getto. Protokoły relacji (przesłuchań) dotyczących sytuacji w obozach pracy w Wildze, Nartach, Łowiczu, Dąbrowicach k. Skierniewic (30.04–8.05.1941 r.) 366

Drewnica

Dok. 57. Po 25.06.1941, Warszawa-getto. [dr Michał? Olicki], „Wspomnienia z obozu pracy w Drewnicy” k. Warszawy (kwiecień–czerwiec 1941 r.) 392

Dok. 58. Po 05.1941 Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "וואַרשע – דרעוויניצע. איבערלעבענישן, פֿאַסירונגן און עפֿיזאָדן אינם צוואַנגס אַרבייטס לאַגער אין דרעוויניצע" [„Warszawa–Drewnica. (Przeżycia, wydarzenia i epizody w obozie pracy przymusowej w Drewnicy)”] (fragment) 394

Dok. 59. Po 20.05.1941, Warszawa-getto, „Protokół przesłuchania” Zygmunta Dajtelbauma w dn. 20.05.1941 r., dotyczący jego pobytu w obozie pracy w Drewnicy 401

X Spis treści

Grójec (okolice)

- Dok. 60. b.d., Warszawa-getto, N.N., Notatka o pobiciu chłopca w obozie pracy k. Grójca [?] (fragment) 403

Gzdów

- Dok. 61. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "הכשרה בנוסה אשכנזי" [„Szkolenie w stylu niemieckim”] 403

Kamion

- Dok. 62. Po 8.08.1941, Warszawa-getto, N.N., Dziennik z pobytu w obozie pracy w majątku Kamion k. Skierniewic (4–8.08.1941 r.) 421

Kampinos/Piekło/Narty

- Dok. 63. Po I poł. 1941, Warszawa-getto. [Chitowski, rabin], Relacja pt. "קאמפינאָס" [„Kampinos”] 426

- Dok. 64. 12.06.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "זעקס וואָכן צוואנגס־אַרבעטס־לאַגער" [„Sześć tygodni w obozie pracy przymusowej”] (12.06.1941 r.) 449

- Dok. 65. b.d., Szymanów k. Sochaczewa. N.N. (Szymanów k. Sochaczewa, obóz pracy), List do N.N. (Warszawa-getto) 455

Kawęczyn

- Dok. 66. [31.10.1942], Kawęczyn. J. [?] Guterman (Kawęczyn 53, Judenlager), List z [31.10.1942 r. d.st.] do H. [?] Jeziora (Warszawa-getto, zakład fryzjerski, ul. Leszno 24) 456

Łęki

- Dok. 67. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. „Notatki obozowicza z roku 1941 (Łęki pod Siedlcami)” 457

- Dok. 68. 1941 [?], Warszawa-getto. N.N., Relacja z pobytu w obozie pracy w Łękach k. Siedlec 467

Łowicz (oraz Kapituła i Malszyce)

- Dok. 69. Po 06.1941, Warszawa-getto. [Bronisław Braff], Raport pt. „Łowicz – obozy pracy (widziane w czerwcu 1941 r.)” 469

- Dok. 70. 15.08.1941 i po 15.08.1941, Warszawa-getto. Lisser, Relacja pt. "אין לאַוויטשער" "ארבעטס־לאַגער" [„W łowickim obozie pracy”] (15.08.1941 r.) 480

- Dok. 71. b.d., Warszawa-getto. J. [?] Z., Relacja pt. „Obóz pracy Łowicz” 484

- Dok. 72. Po 05.1941, Warszawa-getto. Aron Gips, Zbiorek piosenek pt. „Z Bzury (wiązanka pieśni obozowych)” 485

Mordy

- Dok. 73. Po 04.1941, Warszawa-getto. [Abram Erlich?], Relacja pt. „Obóz pracy w Mordach – 1941” 487

Tarczyn

- Dok. 74. Po 07.1941, Warszawa-getto. N.N., Relacja z pobytu w obozie pracy w Tarczynie 494

Wilga

- Dok. 75. Po 28.04.1941, Warszawa-getto. Mojżesz Passensztajn, grupowy SP, Pismo do Prezesa RŻ w Warszawie [Adama Czerniakowa] 496
- Dok. 76. Po 5.05.1941, Warszawa-getto. Mosze Herdyk (ul. Nalewki 9 m. 2), Relacja pt. "באַרייכט פֿון אַ לאַגער אין סאָבנין" [„Relacja o obozie w Sobieniach”] 499
- Dok. 77. Po 11.05.1941, Warszawa-getto. Judel Moszman (ul. Nalewki 32 m. 2), Relacja dotycząca obozu pracy w Wildze k. Garwolina (11.05.1941 r.) 500
- Dok. 78. Po 05.1941, Warszawa-getto. N.N. (Wilga), List z pocz. 05.1941 r. do N.N. (Warszawa). List więźnia po 8 dniach pobytu w obozie pracy z prośbą do rodziców o natychmiastowe wydostanie z obozu 501
- Dok. 79. a) 20.02.1942, Sobienie-Jeziory. I. Rajewski [?] (Sobienie-Jeziory, ul. Garwolińska 7), List z 20.02.1942 r. do R. Rotblit (Warszawa, ul. Miła 7 m. 35, u Szlamy Szterna) 502
- b) 20.02.1942 [?], Sobienie-Jeziory. N.N. (Sobienie-Jeziory), List z 20.02.1942 r. [?] do N.N. (Warszawa-getto) 503

Obozy w nieustalonych miejscowościach

- Dok. 80. b.d., Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. „Nasz dzień w obozie” 504
- Dok. 81. Po 17.12.1940. N.N. (Saul), List z 17.12.1940 r. do rodziców (Warszawa-getto) 505
- Dok. 82. b.d., b.m., Obóz pracy N.N., Opaska brygadzysty z obozu pracy 506
- Dok. 83. Po 30.10.1940, Warszawa-getto. N.N. (Biłgoraj), Listy z 28 i 30.10.1940 r. do N.N. (Warszawa) 506

Obozy poza Generalnym Gubernatorstwem**Altengrabow (?)**

- Dok. 84. 1941, Warszawa-getto. [Marian Liberman], Relacja z pracy przymusowej w cukrowni 507

Auschwitz

- Dok. 85. Po 6.11.1940, Auschwitz (obóz). Der Leiter der Verwaltung des KL Auschwitz, Pismo z 6.11.1940 r. do Leji Nejman (Warszawa, ul. Targowa 64 m. 9). dot. Chila Nejmana (ur. 5.04.1894 r.), zmarłego w obozie 509

Kutno-Konstancja

- Dok. 86. Przed 11.10.1941, Kutno. Estera Kopel (Kutno, Judenlager Konstancja), List do Chany Gałekkiej (Warszawa, ul. Nowolipie 53 m. 6 [?]) 511

Lauta

- Dok. 87. 1.06.1942, obóz Lautawerk Süd (Lauta k. Cottbus). Szymon Józef [Taube] (obóz Lautawerk Süd (Lauta k. Cottbus), List z 1.06.1942 do U[szera] Taube (Warszawa, ul. Nowolipie 15 m. 30) 512
- Dok. 88. b.d., b.m. [Szymon Józef Taube], List do N.N. (fragment). Inf. dot. L[ibicia] Pińczewska 512

XII Spis treści

Ruda Pabianicka

Dok. 89. Po 16.12.1939, Warszawa-getto. N.N., Relacja pt. "רודא פאביאַניצקא ביי לאָדזש" [„Ruda Pabianicka koło Łodzi”]	513
Słownik terminów	515
Bibliografia	521
Summary	526
Indeks osób	529
Indeks geograficzny	539
Wykaz sygnatur	547